

اطلاع رسانی

نشریه فنی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران

دوره ششم؛ شماره ۱ و ۲. سال ۱۳۶۱

تحول نقش متخصصان کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی*

نوشته: بجورن و.تل

ترجمه: سعیده ذکریا

چکیده

در این گفتار مسایل مربوط به آموزش و تربیت کتابداران و کارشناسان اطلاع رسانی از نظر وضعیت موجود اطلاعات رایج در کشورهای در حال رشد بررسی شده است. امروزه هر نوع تحول اساسی که در حوزه اطلاعاتی رخ می دهد، بویژه پیشرفتهای فنی حاصله و ایجاد شبکه های قوی تجارتي با استفاده از بانکهای اطلاعاتی که می توان از تمام نقاط جهان از طریق خطوط ارتباطی راه دور بدانها دسترسی داشت، در نظر گرفته شده و اهمیت پیشرفت تسهیلات اطلاعاتی به یک حد متعادل رشد، در تمام بخشهای اجتماعی کشورهای در حال رشد مورد تاکید قرار گرفته است.

مقدمه

همه ساله، بسیاری از کشورهای در حال رشد به تعدادی از دانشجویان جوان بورس تحصیلی می دهند تا در کشورهای دیگر علوم کتابداری را فرا گیرند. امید این کشورها این است که در بازگشت، آنان بتوانند عقب ماندگی و نقاط ضعف نظام کتابداری ملی را برطرف سازند و آن را به یک بانک اطلاعاتی قدرتمند که بتواند پاسخگوی نیازهای مربوط به نوسازی و توسعه جوامع علمی، فرهنگی، فنی و اقتصادی کشور باشد تبدیل نمایند. اما آنچه که در خارج از کشور به آنان آموزش داده می شود، فقط الگوی متداول کتابخانه های سنتی مربوط به قرون گذشته کشورهای غربی است. زیرا مدارس کتابداری همپای سایر تحولات حرکت نمی کنند، بهمین جهت وقتی که آنان در پی درخواست مسئولین دولتی مافوق خود، درصدد سازماندهی کتابخانه های عمومی و دانشگاهی و یا به ایجاد مراکز دکومانتاسیون متمرکز برمی آیند، عموماً بر اساس نظریات دهها سال قبل عمل می کنند.

از اینرو لازم است به مقامات تصمیم گیرنده در کشورهای در حال رشد، این آگاهی داده شود که در این رشته نیز زمان بسرعت در حال تغییر است، بنابر این به دانشجویانی که به خارج اعزام می شوند باید آموخت که در جستجوی چه چیزی باشند تا نظام ملی مدیریت اطلاعات بتواند با استانداردهای امروزی مطابقت داشته باشد.

* Bjorn V. TELL, "The Changing Role of library and in formation Centre Specialists". International Forum on Information and Documentation Vol. 4, No. 1, Moscow, January 1979. (32-36)

امروزه، کتابداری که پس از فراغت از تحصیل به کشور خود باز می‌گردد، نه تنها روش برنامه ریزی توسعه کتابخانه در سطح ملی را نیاموخته است بلکه در بیشتر مواقع چگونگی استفاده از ابزارهای مناسب برای تماس گرفتن با بانکهای اطلاعاتی بزرگ و یا لزوم ایجاد ارتباطات بین المللی را نیز یاد نگرفته است. در واقع این نقش برنامه های آموزشی است که باید افراد واجد شرایط را بنحوی پرورش دهد که امکان توسعه علمی و فنی کشور، همپای کشورهای اروپایی فراهم آید و فقط به تقلید از پیشرفتهای آنها اکتفا نشود.

طرز فکر در کشورهای در حال رشد

مقام تصمیم گیرنده ای از یکی از کشورهای در حال رشد توسط یک مشاور بین المللی راهنمایی می‌شد گفته است: "ما شرایط و منابع اطلاعاتی خود را بخوبی می‌شناسیم، بنابر این شما سعی نکنید که آنها را به ما یادآوری نمائید." روشن است که چنین طرز فکری سفسطه آمیز است. سیاستگذاران کشورهای در حال رشد بصیرت لازم برای برنامه ریزی نیازهای اطلاعاتی خود را ندارند. بعنوان مثال غالباً آنها اطلاع ندارند که در کشورهايشان مراکز اطلاعاتی تخصصی وجود دارد که از خدمات پیوسته^۱ بین المللی استفاده میکنند و یا اینکه طرحهای کامپیوتری، در دست اجرا است که میتواند کاربردهای وسیعتری داشته باشد و بعنوان الگو به کار رود.

عدم آگاهی از وضعیت موجود خدمات اطلاعاتی در کشور، تماس بین کتابداران و رسیدن به یک نظام صحیح را مشکل میسازد. بنابراین، برای برنامه ریزی درسی لازم است که حقایق موجود با طرح سوالات ذیل روشن شود:

- درباره وضع کشور در زمینه اطلاعاتی چه میدانیم و چه کسی مسئول وضع کنونی است؟
  - چگونه مسایل اطلاعاتی ملی بدیگر مسایل داخلی و خارج مملکت مربوط و وابسته است؟
  - زمینه های ناآگاهی یا بی دانشی در مورد تدارک اطلاعاتی چیست و چگونه می توان براین قیود فایق آمد؟
- استخدام یک متخصص خارجی برای تدریس آخرین پیشرفتهای کشورهای غربی ممکن است بسیار خوب باشد، اما این آموزش باید با احتیاجات ملی که معمولاً شناخته شده نیستند یا به روشنی بیان نشده اند، مرتبط باشد.

ما، در عرصه بین المللی غالباً با نیاز ظاهراً مبرم کشورهای در حال رشد به امکانات بیشتر آموزشی مواجه می‌شویم. این کشورها قطعاً احتیاج زیادی به نیروی انسانی آموزش دیده دارند. "در برنامه عمومی اطلاعات^۲ یونسکو تاکید مداومی مبنی بر افزایش کوششها در این زمینه وجود دارد، اما وقتی فرصت مناسبی برای آموزش یک منطقه پیش می‌آید عملاً هیچگونه پاسخی به آن داده نمی‌شود، بعنوان مثال باید دوره یکساله ۱۹۷۸-۷۹ را که در مانیل^۳ توسط دکتر نیلامگان^۴ برگزار گردید ذکر شود علیرغم کوششهای بسیاری که نمایندگان یونسکو در کشورهای آسیای جنوب شرقی کردند بزحمت موفق به یافتن دانشجو به تعداد کافی شدند، در صورتیکه برای چنین برنامه ای انتظار صدها متقاضی می‌رفت.

- On line
- General Information Programme
- Manila
- Dr Neelameghan

از طرف دیگر، مخالفت شدیدی هم در آسیای جنوب شرقی و هم در آمریکای لاتین نسبت به بها دادن به اشخاصی که بدون آموزش رسمی در یک مدرسه کتابداری ملی یا خارجی کتابدار شده اند مشاهده می شود، حتی اگر این افراد بعد از سالها آموزش حین خدمت در کار خود کاملاً مطلع و کارآمد شده باشند، برای انجام موفقیت، آموزش حین خدمت در یک کتابخانه، کتابدار مدرس به مهارت در تدریس احتیاج دارد که آن هم در مدارس کتابداری سنتی بدست نمی آید.

باید مقامات تصمیم گیرنده کشورهای در حال رشد دریابند که پرورش نیروی انسانی فقط در سایه آموزش رسمی حاصل نمی شود، بلکه این امر بیشتر در گرو تغییر ارزشها و معیارهاست. در این دوران که عدم پیوستگی بین کتابداری سنتی و نیازهای اطلاعاتی روز وجود دارد، کشورهای در حال رشد از اصل پاسخگویی به احتیاجات اطلاعاتی استفاده کنندگان که راه گشای دوره جدیدی است غافلند.

کتابداری آموزش دیده، غالباً بعنوان یک فهرست نویس خوب شناخته می شود. این بدان معناست که کتابداران آموزش دیده و معدود کشورهای در حال رشد به بخش فهرست نویسی گره خورده اند، حتی اگر کتابخانه های مدرن و مراکز اطلاعاتی آنها مرتباً از منابع سنتی اطلاعاتی خود کاسته، از میکروفرمها و نوارهای کاست استفاده کند و به سایر منابع اطلاعاتی از طریق پایانه ها^۱ و شبکه ها و غیره، دسترسی داشته باشد. در این مورد باید تا اندازه ای یونسکو را مقصر دانست، زیرا سالهای متمادی با ایفلا^۲ کوششهای زیادی در گسترش قوانین فهرست نویسی بین المللی مثل.

Universal Bibliographic Control, Paris Principles (UBC) کرده است که اشتباهاً بعنوان قوانین کلی برای انواع کتابخانه ها محسوب می شود. در همان موقع یونسکو مروج نشریه **Unisist Reference Manual** بوده و بدین جهت با **UBC** فاصله ای ایجاد کرده است که به نظر نمی رسد کتابداران مایل به پر کردن آن باشند. تا زمانی که یونسکو استفاده از قوانین ساده شده فهرست نویسی را مورد حمایت قرار ندهد، کتابداران آموزش دیده کشورهای در حال رشد از **UBC** بعنوان وسیله دفاع از خود استفاده خواهند کرد. کمبودهای مشابه بعلت عدم حمایت یونسکو سبب اشتباه کاریهایی در زمینه رده بندی و اصطلاحنامه نیز می شود.

برای رفع تناقضات عقیدتی در زمینه فهرست نویسی باید دست بهر کوششی زد و در این راه، یونسکو باید در تدوین استانداردهای ساده و قابل فهرست نویسی و رهنمودهای استفاده از نظامهای رده بندی، بعنوان مفری برای استفاده از کتابداران آموزش یافته از بخشهای فهرست نویسی کتابخانه های کشورهای در حال رشد، پیشقدم شود تا شاید نظر سیاستگزاران این قبیل کشورها که تصور می کنند کتابداران فقط نگهبانان کتابها هستند، بر اثر تاکید بر اهمیت خدمات استفاده کنندگان و تهیه اطلاعات، بجای کوششهای بیهوده ای که اکنون برای فهرست نویسی می شود، تغییر یابد.

محیط متحول

چنین به نظر می رسد که در بسیاری از کشورهای در حال رشد گرایش آینده نگری وجود ندارد، گر چه دانشجویان تیزهوشی که از خارج بازنگشته اند سعی می کنند از الگویی که آموخته اند تقلید کنند. کشوری که کوشش می کند- برای نوعی از اطلاعات که می تواند به توسعه کشور کمک کند- تشکیلاتی ملی ایجاد

- Terminals

- International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)

نماید، بمحض مواجه شدن با عدم آگاهی و ارتباط، نه تنها بین تصمیم گیرندگان بلکه ما بین کتابداران موجب بروز اختلال در انجام این وظیفه مهم می شود.

مقامات تصمیم گیرنده کشورهای غربی مشکل برنامه ریزی آینده را چگونه حل کرده اند؟ بنظر می رسد که آنها نه با گردش بین قفسه های کتابخانه و نه با جستجوی اطلاعات رده بندی شده در بایگانیهای جداگانه، می توانند بجایی برسند، بلکه بجای اینها ممکن است برای بازیابی اطلاعات جاری از منابع بین المللی به نظامهای پیشرفته رو آورند، یا ممکن است از اظهارات شفاهی همکاران داخل و خارج کشور استفاده نمایند. وسایل ارتباطی مثل پایانه های تصویری، تلفنهای راه دور و تلکس، ابزار ضروری انجام امور دولتی و نیز کارهای پژوهشی علمی و فنی شده اند.

کتابداران، دکوماتالیستها و متخصصان اطلاع رسانی امروزی بعنوان - سرآمدن اطلاعاتی^۱ میانجی یا واسطه لازم بین استفاده کنندگان اطلاعات و بانکهای اطلاعاتی کتابشناختی و غیر کتابشناختی عمل می کنند.

در نتیجه، برای هر کشور وظیفه اطلاع رسانی، توانایی گردآوری، آماده سازی و استفاده از اطلاعات حایز کمال اهمیت است. کشورهای غربی نه فقط برای توسعه وسایل کامپیوتری کردن کتابخانه ها، بلکه بیشتر برای تامین ارتباطات مفید در مقیاس جهانی، زحمات بسیاری را متحمل شده اند. کشور کوچکی مانند سوئد مراکز اطلاعاتی دارد که هر روزه با بسیاری از بانکهای اطلاعاتی سوئد و نظایر آن در رم^۲ پالوآلتو^۳ یا سانتامونیکا^۴ ارتباط دارند. اگر بانکهای اطلاعاتی به پرسشهای آنها پاسخ ندهند بیدرنگ بوسیله تلفن با شخص مطلعی که در نقطه دیگری از دنیا می شناسند تماس برقرار می کنند.

مسأله در این است که کشورهای پیشرفته طوری بی پرده عمل می کنند که مانعی بر سر راه آنها باقی نمی ماند. آنچه که "صنعت اطلاعات"^۵ یا "صنعت دانش"^۶ نامیده می شود نه فقط در زمره مهمترین بخش تولید اجتماعی قرار دارد بلکه از نوع چند ملیتی است و مرزی نمی شناسد. چند ملیت گرایی "جوامع علمی"^۷ در غرب و شرق نیز بعلت شرکت فزاینده تمام تولید کنندگان اطلاعات، زیادتیر شده است که این خود منجر برفع موانع در زمینه اطلاعاتی می گردد. اولین نمونه بین المللی این مشارکت وسیع توسط اینیس - نظام بین المللی اطلاعات هسته ای و در زمینه اطلاع رسانی با "نظام بین المللی اطلاعات در زمینه تحقیقات دکوماتاسیون"^۸ توسط یونسکو پایه گذاری شد.

جامعه مصرف کننده نیز تغییر قابل ملاحظه ای کرده است. بطوری که کمیسیون ملی کتابخانه ها و اطلاع رسانی ایالات متحده به صراحت اظهار داشته است که بایستی فرصت دسترسی به اطلاعات برای همه یکسان باشد. و همینطور یک کمیسیون دولتی در سوئد اخیراً گفته است که هدف اصلی تهیه اطلاعات که دولت مسئولیت آن را بعهده دارد این است که نیازهای اطلاعاتی موجود یا پیش بینی شده در زمینه پژوهش و توسعه (R&D) و یا فعالیتهای مشابه را صرفنظر از اینکه در چه سازمانی اجرا می شوند برآورده سازد. این نیز نکته قابل توجهی است که اخیراً رئیس جمهور یکی از کشورهای در حال رشد مثل ونزوئلا در یک

-
- Information gate-keeper
  - Rome
  - Palo Alto
  - Santa Monica
  - Information Industries
  - Knowledge Industries
  - Knowledge Societies
  - UNESCO, s ISORID

سخنرانی بر اهمیت و فراهم بودن دسترسی آزاد به دانش ملتها تاکید کرد. گرچه این مساله فاصله موجود بین کارهای انجام شده در این کشورها و اهمال دیگر کشورهای در حال رشد را از میان بر نمی دارد. جنبه مهم دیگر، در شرایط و محیط جدید، همانطور که استفاده کنندگان توصیف کرده اند، این است که عرصه‌های جستجو، زمینه های بسیار وسیعتر از آنچه را که کتابداران سنتی ممکن است تصور کنند، در برمی گیرد. امروزه، وظیفه عادی یک کتابخانه که فراهم کردن خدمات مرجع است نه تنها شامل مطالب چاپی است بلکه کتابشناختی های کامپیوتری - که هر یک به نوبه خود نه فقط به مجموعه های کتابشناختی مثل کتابها و مجلات بلکه به منابع اطلاعاتی ذخیره شده در بانکهای اطلاعاتی تولید و بازیابی داده های آماری نیز ارجاع می دهند - را شامل می شود. مجموعه های سنتی کتابخانه ها بتدریج با میکروفرمها، نوارهای تصویری و دیگر مواد دید و شنودی پر می شود.

به این ترتیب فراهم آوردن اطلاعات مستلزم عرضه اطلاعات است صرف نظر از وسیله، فرم یا میزان پردازش آن، تفاوتی ندارد که اطلاعات در کتاب باشد یا در یک بانک داده های آماری، خلاصه باشد یا کامل، روی نوار مغناطیسی ذخیره شده باشد یا در یک گزارش فنی، بعنوان نتیجه یک تحقیق آماده و چاپ شده باشد، هنوز در مرحله برنامه ریزی باشد یا به مرحله اجرا درآمده باشد، و یا هنوز فقط فکرش در ذهن محقق وجود داشته باشد.

کتابخانه های تحقیقاتی در کشورهای کوچک مثل سوئد نه فقط در زمینه انتقال کتابها از طریق امانت بین کتابخانه ها، بلکه از طریق دیگر نظیر فتوکپی هم با یکدیگر کار می کنند، آنها شبکه های تلفنی برای سفارش کارتهای فهرست نویسی از بانک اطلاعات کتابشناختی LIBRIS، تصحیح پیوسته فهرست موضوعهای مورد علاقه برای اشاعه اطلاعات گزیده و نسخه برداری از راه دور^۱ را نیز مورد استفاده قرار می دهند. کتابخانه های مزبور با وجود داشتن فواصل طولانی چنان با یکدیگر همکاری می کنند که گویی در یک مجموعه دانشگاهی قرار دارند. این گونه همکاری باید هدف کشورهای در حال رشد و در مدارس کتابداری تدریس شود.

بینشی بر اساس دورنمای آینده

انتقال و وفق دادن تکنولوژی پیشرفته ، فقط یکی از جنبه های مدیریت اطلاعات است. شاید از آن مهمتر، کسب توانایی ملی در پیشگویی وظیفه اطلاعاتی یعنی وظیفه غور و تفحص آینده باشد. گزارش تهیه شده توسط آندرلا^۲ تحت عنوان **Information in 1985** یکی از صدها مطالعه آینده نگری است که در مورد آینده نظام اطلاعات شده است. در کشورهای پیشرفته صنعتی سازمانهای زیادی سرگرم پیش بینی وضعیت آینده تکنولوژی، اوضاع آینده بعضی کشورها در زمینه های خاص و غیره می باشند. در زمینه مدیریت اطلاعات، دو کشور سوئد و ژاپن طرح دلفی^۳ را اجرا کرده اند که وجوه مشترک فراوانی داشته، بطوری که برنامه ریزی دولت را تحت تأثیر قرار داده اند. چنین طرحهایی در کشورهای در حال رشد وجود ندارد و واحدهای برنامه ریزی این کشورها بیشتر مشغول مسایل روزمره هستند تا برنامه ریزیهای بلند مدت.

در کشورهای در حال رشد، مقامات تصمیم گیرنده و برنامه ریزان درسی باید از نحوه توجه شرکتهای صنعتی به اطلاعات آینده نگر سرمشق بگیرند. این شرکتهای می گویند ما فقط به نتایج کنونی جریانات علاقمند

- Telefax or telefacsimile
- Anderla
- Delfi - Ctudies

نیستیم، بلکه همواره می‌پرسیم که در دنیا چه خبر است و چگونه می‌توانیم نتایج آتی آنچه را که می‌دانیم تفسیر کنیم؟

بنابر این، وقتی در کشورهای در حال رشد برای اعزام دانشجویان جوان به خارج جهت مطالعه در زمینه اطلاع‌رسانی و کتابداری تصمیم گرفته می‌شود، باید به آنان آموخت که پاسخ سؤالاتی نظیر سؤالات ذیل را بیابند:

- چه نوع پیشرفتی در دنیا می‌تواند به کشور من کمک کند؟
- چقدر طول می‌کشد تا این چیزها عملی گردد؟
- چه چیزی می‌تواند اولین نشانه‌های تحول باشد؟
- کجا و چگونه ممکن است فرصتهای جدید آشکار شوند؟
- چه کسی در کشور من یا در خارج مسؤول مشاهده تغییرات یا نشانه‌های فرصتهای جدید است؟
- چه کسانی احتیاج به آگاهی از چه نوع اتفاقاتی را دارند؟

نیروی انسانی برای اطلاعات در آینده

علم اطلاع‌رسانی، کالجهای نامربی^۱ و گروههای دانشمند مخصوص^۲ بخود را داراست، و فرستادگان جوان کشورهای در حال رشد باید از فرصت اقامتشان در خارج استفاده کنند تا هم مسلکان خود را که در رده‌های بالاتری - از نظر سلسله مراتب - قرار دارند بشناسند، و فقط به همکاری که در بخش فهرست نویسی و صحافی کار می‌کنند اکتفا نکنند. این همان راهی است که بیشتر دانشجویان بورسیه سوئدی از طریق بورسهای آموزشی در ایالات متحده، در زمینه پیشرفتهای مدیریت اطلاعات آموخته‌اند که از نظر بین‌المللی بسیار قابل ملاحظه بوده است.

کسی که بعنوان مشاور یونسکو به کشورهای در حال رشد سفر می‌کند در می‌یابد که کتابداران و دکومانتالیستها، تعداد زیادی از همکاران را در کشور خود و کشورهای همجوار می‌شناسند، در حالیکه تعداد تماسهای بین‌المللی آنان اندک است. در این میان مقصر واقعی دولتها هستند. کشورهای معدودی برای سمینارهای کوچک، کنفرانسها یا کلاسهای کارگاهی شرکت کننده می‌فرستند در حالیکه در کنگره‌های بزرگ بین‌المللی نظیر FID تعداد زیادی از نمایندگان کشورهای در حال رشد شرکت می‌کنند، بطوریکه بعلت از دیداد افراد شرکت کننده، ملاقات واقعی صورت نمی‌گیرد و فرصتی برای گفتگو درباره‌ی مسایل خاص دست نمی‌دهد.

واحدهای برنامه‌ریزی، غالباً مشاورین اطلاعاتی خارجی را برای توصیه راه‌حلهای مسایلی که یک متخصص باهوش اطلاع‌رسانی بخوبی می‌توان از منابع معتبر در کمترین زمان و یا حداقل هزینه بیابد، استخدام می‌کنند. هنوز بسیاری از کشورهای در حال رشد وجود مراکز کامپیوتری را مایه افتخار می‌دانند و اغلب حاضرند برای دستیابی به نرم افزار و سخت افزار دست دوم، مبالغ زیادی بپردازند، بیشتر آنها از پیشرفتهای در زمینه مینی کامپیوتر آگاه نیستند و معمولاً رابطه‌ای بین علوم کامپیوتر (انفورماتیک) و اطلاع‌رسانی

(گروهی سازمان نیافته از افراد متخصص که با هم در یک زمینه خاص مورد علاقه تبادل اطلاعات می‌کنند) - Invisible College

- Peer Group

نمی‌بینند. آنها ارزش برنامه نویسیها و تحلیل گران سیستمها را با طلا برابر می‌دانند در حالیکه کتابداران و دکومان‌تالیست‌ها را فقط بعنوان مستخدمین دون پایه می‌شناسند.

اخیراً، یکی از کشورهای در حال رشد بر آن شد که در وزارتخانه‌ها، یک زیر بنای اطلاعاتی ایجاد کند. اولین فکر آنها این بود تا یک کتابخانه مرکزی به سرپرستی یک کتابدار تأسیس کنند پس از جستجو برای یافتن داوطلب در بین کتابداران، فکر کردند عاقلانه این است که برای پشتیبانی از کتابخانه‌ها، آرشيوها و مراکز اسناد علمی و فنی یک واحد مدیریت اطلاعات ایجاد کنند، زیرا در اینصورت تعیین حقوق و انتخاب داوطلب و جذب کارکنان اطلاعاتی مورد نیاز و با استعداد سهلتر خواهد بود.

از آنچه در بالا ذکر شد می‌توان نتیجه گرفت که اولاً، کشورهای در حال رشد باید دیدگاههای خود را تغییر دهند، زیرا آنها هنوز کتابداران را نگهبانان مواد چاپ شده می‌دانند و بدین جهت تصور می‌کنند که این افراد احتیاج به شرکت در گردهمایی‌های بین‌المللی نظیر کنگره‌ها دارند و ثانیاً، سرمایه‌گذاری در جهت کامپیوترهای عظیم یا برای کارکنان علوم کامپیوتری، باید جانشین یا همراه با پرورش کارکنان اطلاع‌رسانی با کمک سخت‌افزار و نرم‌افزار پیشرفته گردد تا توانایی لازم برای شناخت نیازهای کشور ایجاد گشته و کارها دقیق، بموقع و مطابق با هدفها و اطلاعات مناسب با فعاليتها فراهم آید.

دستیابی به دانش علمی و فنی مستلزم آگاهی بیشتر به مسایل و مشکلات ملی است و این بدان معنی است که امکان دارد بسیاری از به اصطلاح شاخصهای اجتماعی و اقتصادی، بهترین چیزها برای برنامه ریزی سازنده نباشند.

همانگونه که بیان شد، توانایی علمی یک کشور کم‌رشد نهایتاً بستگی به نخست‌وزیر یا شخص اول مملکت دارد که دریابد دانش مبتنی بر علوم و تکنولوژی جدید، برای بسیج مدبرانه نیرو در جهت رسیدن به هدف تأمین بقا و رشد در صدر اولويتها قرار دارد. اگر کشوری بخواهد از فرصتی که وضع روشن موجود، میان کشورهای صنعتی و تبادل اطلاعاتشان پیش آورده است سود بجوید، واضح است که باید نیروی انسانی مناسب برای رسیدن به توانایی اطلاعاتی را داشته باشد، حتی با در نظر گرفتن این حقیقت که بعضی از سیاستهای امنیت ملی ممکن است مستلزم احتیاط در مورد بخشهای کوچکی از اطلاعات فنی بشود.

تحولات برنامه درسی برای پیش‌بینی‌های اطلاعاتی

انتخاب برنامه درسی بنحوی که با وظیفه اطلاعاتی ملی در یک کشور در حال رشد مطابقت داشته باشد مساله مهمی است و مقصود از آن، رهیافت جدیدی به مساله فراهم کردن اطلاعات برای دولت، صنعت و افراد می‌باشد.

چند سال پیش پیشنهاد شده بود که بجای دانشکده‌های دفاع ملی، دانشکده‌های سیاست ملی تأسیس کنند جایی که تصور می‌شد کارمندان عالی‌رتبه، کارمندان نیروی دفاعی، سیاستمداران، دانشگاهیان، مفسرین روزنامه‌ها و سایر افرادی که بنحوی با سیاست درگیر هستند می‌توانند مشکلات ملی را با یکدیگر و با تأکید بر تجزیه و تحلیل جامع و کامل مسایل اقتصادی، اجتماعی، خارجی و دفاعی در سمینارها بررسی کنند.

چون این قشر افراد حرفه‌ای واجد شرایط در کشورهای در حال رشد بسیار کم هستند، شاید گردآوردن افراد فوق‌الذکر در کتاب کتابداران و دکومان‌تالیست‌ها مفید باشد و به آنان این امکان را بدهد تا از فرصتهای جدید برای توسعه وظایف اطلاعاتی - که به پیشرفت واقعی رهنمون می‌شود - آگاهی گردند. برنامه‌های درسی

موجود در کشورهای در حال رشد غالباً بدلیل فقدان معلمان با تجربه یا عم پایانه و تسهیلات کامپیوتری، غیر قابل انعطاف هستند.

بنابراین، باید بعضی از موانع تشریفاتی را برای کسب دیدگاه‌های جدید - در جهت اهمیت فراهم آوردن اطلاعاتی که احتیاجات کشور را برآورده می‌سازد - از میان برداشت.

این رهیافت، توسط یکنفر کمک کتابدار یکی از کشورهای در حال رشد آفریقایی بیان شده که ممکن است کاملاً مناسب و کافی نباشد. حالا اعتقاد ما بر این است که باید با طی دوره‌های آموزش بین رشته‌ای قوی، خود را تجهیز کنیم که نه تنها بتوانیم برای توسعه کتابخانه، آرشیو و دکومانتاسیون پیروزمندانه مبارزه کنیم بلکه ارتقای افراد را - زمانی که به بالاترین پست اداری می‌رسند - نیز بسهولت تامین کنیم. رهیافت دیگر، تخصصی کردن آموزش افرادی است که بعنوان واسطه بین استفاده کنندگان و نظامها و شبکه‌های پیشرفته اطلاعاتی خدمت خواهند کرد. همانطور که سرآمدان در زمینه تکنولوژی^۱ بعنوان مبلغان اولیه و انتقال‌دهندگان اطلاعات علمی و فنی عمل می‌کنند، زیرا کسی که زیادتر مطالعه می‌کند به شبکه‌های بیشتری متصل می‌شود و اطلاعات را به همکاران انتقال می‌دهد.

چند سال پیش وقتی **OECD** عهده دار بررسی برنامه‌های دوره‌هایی شد که در آنها در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی متخصص حرفه‌ای تربیت می‌شد، این نکته را دریافت که در بیشتر کشورهای عضو که بعنوان رشد یافته‌ترین کشورها محسوب می‌شوند فقدان تسهیلات کارآموزی نه تنها در سطح دستیاران فنی، بلکه در برنامه‌هایی هم که به اخذ درجات دانشگاهی در اطلاع‌رسانی و علوم وابسته منتج می‌شد به چشم می‌خورد. وقتی این بررسی برای بحث در جلسه **OECD/IPG** مطرح گردید تاکید شد که هر کشور باید اولویتهایش را با توجه به هدفهایش در آموزش و تربیت متخصصان اطلاعاتی و بعنوان تابعی از هدفهایش در رابطه با خدمات اطلاعاتی و بطور کلی مقاصد اقتصادی و اجتماعی خویش تعیین نماید. با این همه، امروزه اگر به سیاستهای آموزشی کشورهای **OECD** نگاه کنیم، هنوز مشکل است که در برنامه‌های درسی، تحولی اساسی در جهت نشان دادن اطلاعات بعنوان مهمترین سرمایه ملی بیابیم. سنتی نبودن مدارس کتابداری در کشورهای در حال رشد این مزیت را دارد که می‌توان باسانی یک برنامه درسی ملی برای تدارک اطلاعات ارائه کرد.

در مورد کارآموزی ضمن خدمت نیز، ممکن است دیدگاهها را تغییر داد. این مسؤولیت باید بعهده کتابداران آموزش دیده گذاشته شود که بصورت مربی برای همکارانشان عمل کنند، گرچه کارآموزی، ضمن خدمت نیز به مهارتهای تدریس نیاز دارد که آنها باید موضوعی برای مدارس کتابداری باشد. بد نیست متذکر شویم که کتابخانه بریتانیا **British Library** قدمهای قاطعانه‌ای در جهت تهیه برنامه‌های پیش ساخته درباره روشهای تدریس و یادگیری برای کتابداران برداشته است که این امر می‌تواند بعنوان جانشین مؤثری برای یک دوره محسوب شود.

بسیاری از متخصصینی که بعنوان مامور برای توصیه دوره‌های کارآموزی به کشورهای در حال رشد می‌روند ممکن است پیشنهاد دهندگان بسیار خوبی برای آموزش کتابداری کشورهای خود باشند. اما فاقد بینش لازم برای تربیت نیروی انسانی در برنامه همکاریهای ملی و منطقه‌ای یک محیط بیگانه، یا برای توسعه و انطباق تکنولوژی اطلاعاتی جدید با نیاز این مناطق یا آموزش انتقال تکنولوژی هستند، بدین جهت لازم است که

یونسکو با تشویق کوششهای جمعی از طریق مثلاً تهیه سیاهه های کنترل و برنامه های پیش ساخته اطلاعاتی، به تامین این دانش مبادرت ورزد.

نتایج

لازم است که دیدگاههای کنونی سیاستگذاران نسبت به نقش کتابداران و دکومان‌تالیست‌ها تغییر یابد. یکنوع روش کار این است که برنامه مدارس کتابداری شامل مطالب بیشتری درباره کتابدار بعنوان اجرا کننده وظیفه اطلاعاتی کشور، یعنی وظیفه فرایند و تشویق استفاده از اطلاعات ضروری برای برنامه ریزی و اداره تمام سازمانها و نظامهای اجتماعی کشور باشد. هر سازمان و حکومت امروزی باید اطلاعات فزاینده ای در مورد خود، محیطش و دیگر کشورها را تولید و مورد استفاده قرار دهد. توسعه وظیفه اطلاعاتی برای ایجاد توان شناسایی نیازهای اطلاعاتی و آگاهی از رویدادهای تابع زمان و مکان در بخشهای مختلف ملی از چنان اهمیتی برخوردار است که کشورهای در حال رشد نمی توانند از آن غفلت ورزند. ناگفته نماند که وظایف اطلاعاتی کشورهای در حال رشد بجز در زمینه های محدودی از احتیاجات اطلاعاتی امنیت داخلی، در سطح سازمانی رشدی نیافته است.

یافته های کنونی نشان می دهد که تقریباً اطلاعات لازم برای اقدامات اطلاعاتی و برنامه ریزی ملی در منابع معتبر موجود است، امروزه بدست آوردن چنین اطلاعاتی آنطور که سیاستگذاران کشورهای در حال رشد در بدو امر فکر می کنند مشکل نیست زیرا این بدان معناست که کتابداران آموزش دیده و معدود کشورهای در حال رشد باید به تماسهای بیشتر با خارج، تمایل پیدا کنند و افراد جدید و با ذوق و جوان برای توسعه وظیفه اطلاعاتی کشور از خارج دعوت بکار شوند.

سیاستگذاران باید به دانشجویان جوان بیاموزند که وقتی برای کارآموزی به خارج می روند در جستجوی چه چیزی باشند. متحول شدن نقش متخصصین کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی در به انجام رسانیدن وظیفه اطلاعاتی، نیروی محرکه ای است هم برای مدارس کتابداری و هم برای دولتها.

[ابتدای صفحه](#)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی